

***Van gasthuis naar landhuis
Archeologisch onderzoek rond het
landhuis op domein Roosendael
(Sint-Katelijne-Waver)***

AS - Rapportage 2009-26

Tiri, W., Bracke, M. en Van Looveren, J.

Opdrachtgever:
Vzw Roosendael
Roosendaal
2860 Sint-Katelijne-Waver

Opgraving Prospectie

Vergunningsnummer: 2009/308

Naam aanvrager: Maarten Bracke

Naam site: Lange Zandstraat, Sint-Katelijne-Waver

© 2009

Archaeological Solutions bvba, Lange Nieuwstraat 42, 2800 Mechelen

Foto's: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Voor inhoud en strekking van ondertekende artikels zijn de auteurs zelf verantwoordelijk.

Inhoudstafel

1.	Inleiding	4
	Administratieve gegevens	5
2.	Doel van het onderzoek	5
3.	Onderzoeksmethode	6
4.	Bodemkundige en landschappelijke situering	8
5.	Onderzoeksresultaten	10
5.1.	De eerste abdijsperiode	10
5.2.	Tussenperiode	14
5.3.	De tweede abdijsperiode	17
5.4.	Kasteelperiode	24
6.	Werfcontrole aan de achterzijde van het landhuis	24
7.	Bakstenen gewelf aan de voorzijde van het landhuis	26
8.	Besluit	27
9.	Dankwoord	27
10.	Literatuur	28
11.	Bijlagen	30

1. Inleiding

Op vraag van vzw Roosendael werd er van donderdag 17 september tot en met 17 november 2009 een archeologische opgraving uitgevoerd door projectbureau 'Archaeological Solutions BVBA' rond het zgn. landhuis op domein Roosendael te Sint-Katelijne-Waver.

De opgraving gebeurde in 2 fasen:

- Een controlerend onderzoek door middel van proefputten onder leiding van Jonas Van Looveren van 17 tot en met 23 september 2009 (vergunning 2009/265)

- Een vlakdekkend onderzoek onder leiding van Maarten Bracke van 26 oktober tot en met 18 november 2009 (vergunning 2009/308)

Domein Roosendael is gelegen aan de Nete in Sint-Katelijne-Waver op de grens met Walem (Mechelen).

Het zgn. landhuis, gebouwd na de Eerste Wereldoorlog in Engelse cottagestijl, zal door de vzw Roosendael en Kempens Landschap uitgebreid worden om tegemoet te komen aan de eisen inzake verblijfscomfort en hygiëne en andere economische noden van het domein. Zo wordt er aan de noordelijke zijde van het gebouw een koude keuken (ca. 63 m²) aangebouwd, aan de westzijde wordt de wintertuin vergroot (ca. 22 m²) en ter hoogte van het grachthuis wordt een bergruimte opgericht. De werkzaamheden bij onder meer de aanleg van funderingen, een nieuw dak en nutsleidingen vormen een rechtstreekse bedreiging voor het archeologisch bodemarchief zodat door het Agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed een archeologisch onderzoek geadviseerd werd. Dit advies werd opgenomen in de stedenbouwkundige vergunning en is eveneens hernomen in het advies naar de dienst ruimtelijke ordening van de Vlaamse Gemeenschap.

Het landhuis is gelegen binnen een natuurgebied op het kadaster bekend als Sint-Katelijne-Waver 8° Afdeling Sectie E, Percelen: nr(s) 36f en 36n. De totale oppervlakte van het te onderzoeken terrein bedraagt ongeveer 100m². Domein Roosendael is vrij toegankelijk en volledige eigendom van Kempens Landschap. Het betredingsrecht van bovenstaande percelen vormde op dat vlak dan ook geen enkel probleem.

Het onderzoek werd uitgevoerd door projectarcheologen Jonas Van Looveren (voonderzoek), Maarten Bracke en Joachim Heyvaert, allen in dienst van het projectbureau Archaeological Solutions. De begeleiding en advisering gebeurden door mevr. Joke Bungeneers van de dienst Erfgoed van de provincie Antwerpen.

Het mechanische graafwerk werd verzorgd door de technische dienst van de gemeente Sint-Katelijne-Waver. De rapportage vond plaats in december 2009.

De aangemaakte georeferende overzichtsplannen zijn opgenomen bij dit rapport, waarbij de plannen de exacte ligging van de uitgegraven proefputten met spoor aanduidingen weergeven. Tevens werd gezorgd voor de exacte diepteligging van de zones inclusief sporen t.o.v. het Oostends Peil: TAW.

Administratieve gegevens

Gemeente:	Sint-Katelijne-Waver
Plaats:	Sint-Katelijne-Waver
Toponiem:	Roosendael
Provincie:	Antwerpen
Opdrachtgever:	vzw Roosendael en Kempens Landschap vzw
Uitvoerder:	Projectbureau Archaeological Solutions
Bevoegd gezag:	Agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed Mevr. Alde Verhaert (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap)
Beleiding:	mevr. Joke Bungeneers (Provincie Antwerpen - dienst Erfgoed)
Gemeentecode:	SKW-08-ROO
Administratief nummer opgravingsvergunning:	2009/265: Vergunning tot het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem t.a.v. dhr. Jonas Van Looveren 2009/308: Vergunning tot het uitvoeren van een archeologische opgraving t.a.v. dhr. Maarten Bracke 2009/308 (2): Archeologische controle met een metaaldetector t.a.v. dhr. Maarten Bracke
Locatie onderzoeksgebied:	ten westen en ten noorden van het Landhuis.
Omvang plangebied:	ca. 100 m ²
Kadastrale gegevens:	Sint-Katelijne-Waver 8° Afdeling Sectie E, Percelen: nr(s) 36f en 36n
Periode:	Late-Middeleeuwen, Post-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
Complextype:	gebouw + terras
Beheer en plaats documentatie:	Projectbureau Archaeological Solutions, Lange Nieuwstraat 42, 2800 Mechelen (met digitale evenals analoge kopies aan vzw Roosendael, dienst Erfgoed provincie Antwerpen en Agentschap R-O Vlaanderen en de CAI te Brussel)
Beheer en plaats vondsten (vanaf uiterlijk 01/01/2010):	Vzw Roosendael Rozendaal 2860 Sint-Katelijne-Waver

2. Doel van het onderzoek

Naar aanleiding van de renovatie en uitbreiding van zgn. landhuis van domein Roosendael werd door het Agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed geadviseerd om de bedreigde zones in en rond deze villa archeologisch te onderzoeken. Het landhuis is gebouwd op een vleugel van het gastenkwartier van de voormalige abdij Roosendael.

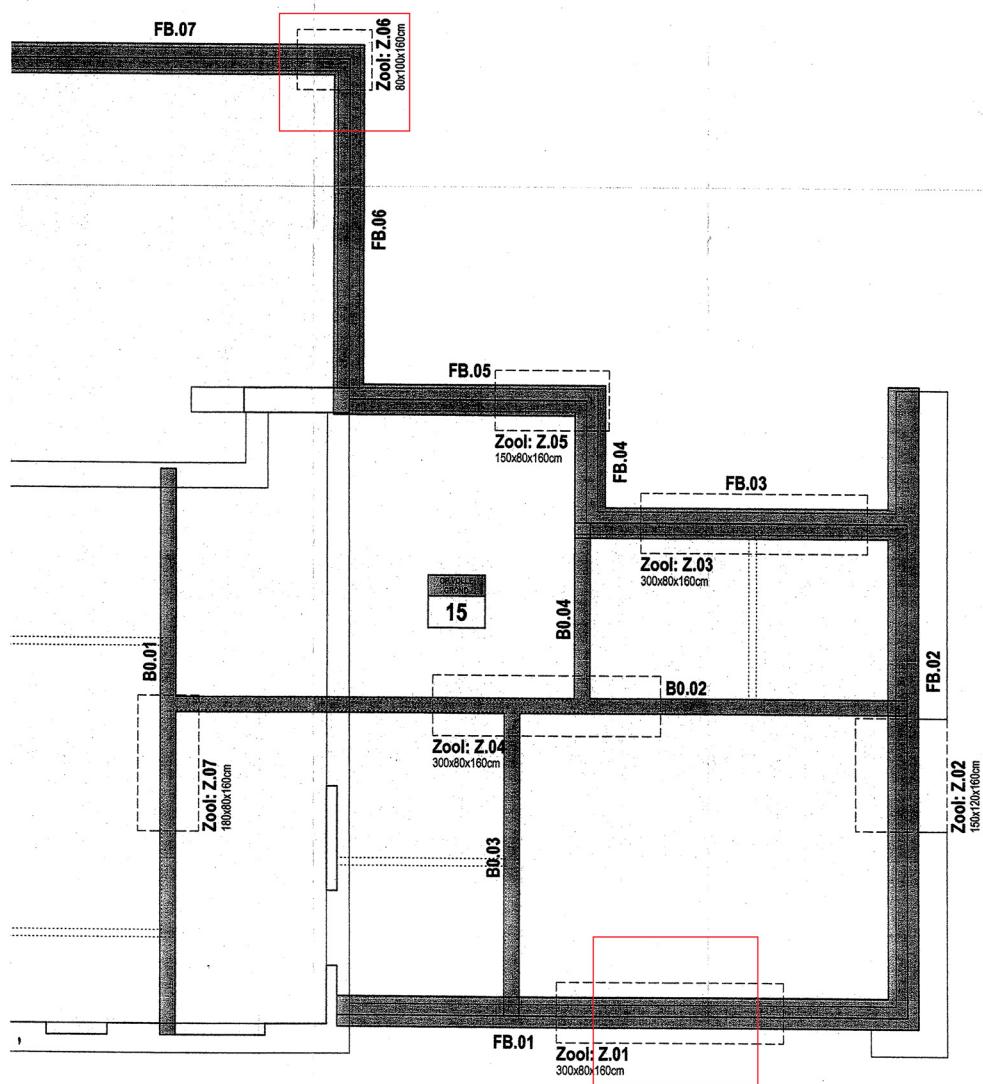
Het archeologisch onderzoek spitste zich voornamelijk toe op de noordzijde (waar een aanbouw voor de keuken is voorzien) en de westzijde (waar ondermeer funderingen voor de uitbreiding van de wintertuin voorzien zijn).

Afb. 1: schilderij uit 1720 met de weergave van abdij Roosendael met links het gastenkwartier (foto S. Dewickere) (Zusters van Liefde, Berlaar).

3. Onderzoeksmethode

In een eerste fase werden er bij het nieuwbouwgedeelte voor de keuken ter hoogte van funderingszolen Z.01 en Z.06 twee proefputten manueel uitgegraven (afb. 2). Deze proefputten hadden de bedoeling een idee te vormen van de verstoringsgraad binnen het te onderzoeken plangebied en voor de inschatting van de eventuele aanwezigheid van archeologische resten.

Afb. 2: situering van proefputten Z.01 en Z.06 aan de noordzijde van het landhuis.

Nadien volgde er een vlakdekkende opgraving bij het nieuwbouwgedeelte met de inzet van een graafmachine met een platte graafbak.

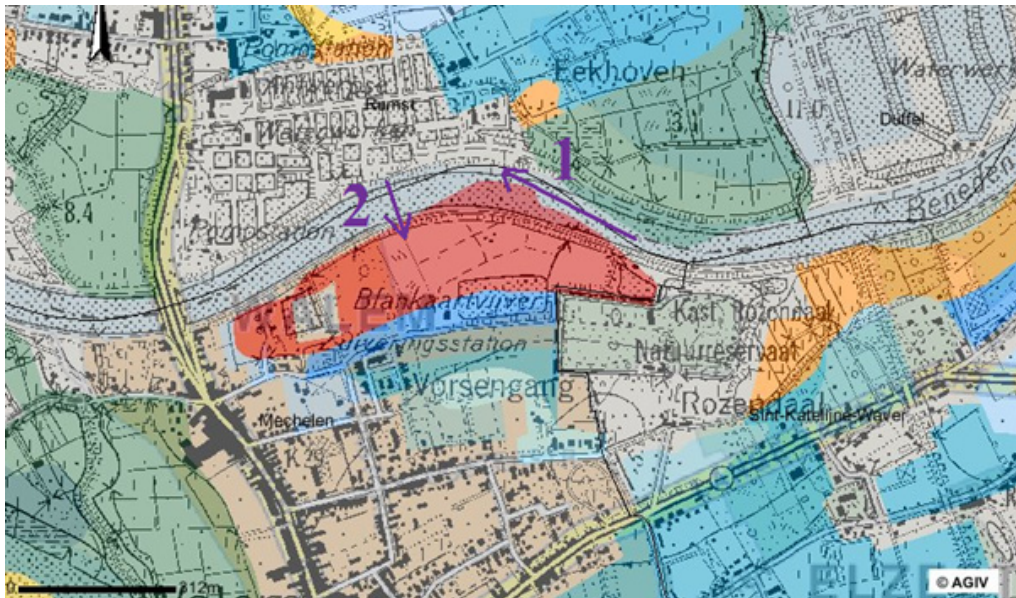
Tenslotte was er een werfopvolging aan de westzijde van het landhuis waar machinaal een diepe sleuf werd uitgegraven. Hier beperkte de registratie zich haast uitsluitend tot het intekenen van de representatieve wandprofielen.

Binnen de keukenzone werden onder meer de funderingen teruggevonden van het voormalige gastenkwartier. Deze zone werd in drie vlakken uitgegraven tot aan de moederbodem. Alle aangetroffen sporen werden opgeschoond, qua aard, samenstelling en kleur beschreven en ingemeten. Alle relevante sporen werden hierbij in het vlak geregistreerd en gekoppeld aan (grond)sporen.

In de sleuf aan de westzijde werden geen (muur)sporen aangetroffen en bleek het bodemarchief ernstig verstoord.

4. Bodemkundige en landschappelijke situering

De Roosendaelabdij bevindt zich in het dorp Walem op de grens tussen Mechelen en Sint-Katelijne-Waver in de provincie Antwerpen, behorend tot de zandstreek. De abdij werd ingeplant langsheen de (vruchtbare) oever van de Beneden-Nete. Op de topografische kaart valt het op dat het terrein vanaf de rivier stijgt in zuidelijke richting tot 7,5 m boven de zeespiegel (zandige opduiking). Deze helling werd gedeeltelijk gevormd door leemafzettingen van de Beneden-Nete (Afb. 3). Duidelijk valt de overgang op van leemgronden over lemige zandgronden naar zandgronden.

Afb. 3: proces van insnijding (1) en afzetting (2) van de Beneden-Nete (www.agiv.be).

Bodemkundig gezien (Afb. 4) behoort het plangebied tot de sterk vergraven of kunstmatige gronden (kernserie OT). Dit natuurlijk door de talrijke menselijke bodemingrepen die hebben plaats gevonden bij de bouw van de abdij en zijn bijbehorende gebouwen en structuren waardoor de volledige bodemopbouw gewijzigd wordt. Dit viel duidelijk op bij de uitgezette profielen tijdens het archeologisch onderzoek rond de kasteelruïne¹. Als we echter de bodemkaart verder interpreteren kunnen we enkele nabijgelegen bewaarde en gekende bodemtypes extrapoleren naar de Roosendaelabdij. Zo behoort het gebied ten oosten tot de leemgronden (Afp), de lemige zandgronden (Sfp en Sdm) en de zandgronden (Zbf en Zbm). Ten zuiden bevinden zich natte zandleembodems (sLfp)².

¹ Tiri, 2008

² Bodemkaart van België, 1964 Mechelen, 58 E

Voorkomende bodemtypes:

■ **Kernserie Afp:**

A..: leem
.f.: nat, sterk gleyig met reductiehorizont
..p: gronden zonder profielontwikkeling

Een Afp-bodem is een sterk hydromorfe alluviale bodem en komt voor in de lage komgebieden van de Dijle, Nete en Zenne en is vooral geschikt voor graasweide. Deze permanent zeer natte gronden hebben een sterk veenachtige bovengrond (vAfp) die overgaat naar een donkere bruingrijze, sterk gegleyifieerde Cg horizont. De reductiehorizont begint tussen de 40 en 80 cm.

■ **Kernserie Sfp:**

S..: lemig zand
.f.: nat, sterk gleyig met reductiehorizont
..p: gronden zonder profielontwikkeling

Een Sfp-bodem is een zeer sterk hydromorfe (semi-alluviale) bodem. Sfp heeft een humusrijke (doorgaans veenachtige) bovengrond tot ca. 20-30 cm rustend op een sterk roestige horizont tot maximaal 80 cm diep, overgaand in een gereduceerde bovengrond. Deze bodem is eveneens permanent zeer nat en is enkel geschikt voor hooiweiden en bosbouw. Deze bodem komt vooral voor aan valleiranden bv. Mechelen - Vrouwevliet en langs de Roosendaelabdij.

■ **Kernserie Sdm:**

S..: lemig zand
.d.: matig nat
..m: dikke antropogene humus A-horizont

Een Sdm-bodem is een hydromorfe plaggenvodem. De grijsachtige of bruinachtige bovengrond van ten minste 60 cm dik is iets donkerder dan die van Scm. De onderkant van de plaggenvodem is dikwijls zwartachtig en zeer humusrijk (tot veenachtig); het betreft hier de oorspronkelijke A(p) van het begraven profiel dat gedeeltelijk met de plaggenvodem verwerkt is. De plaggenvodem vertoont weinig of geen gleyverschijnselen; soms worden fijne, donker roodbruine roestadertjes waargenomen. Het is een bodem die geschikt is voor alle teelten.

■ **Kernserie Zbf:**

Z..: zand
.b.: droog
..f: weinig duidelijke ijzer en/of humus B-horizont

Een Zbf-bodem is een droge bruine podzolachtige bodem (0-30 cm) die weinig geschikt is voor land- en tuinbouwgewassen.

■ **Kernserie Zbm:**

Z..: zand
.b.: droog
..m: diepe antropogene humus A-horizont

Een Zbm-bodem is een droge plaggenvodem die geschikt is voor verscheidene gewassen. De bodem wordt in de regio Mechelen, Bonheiden, Duffel, Rumst en Walem regelmatig aangetroffen.

■ Kernserie sLfp:

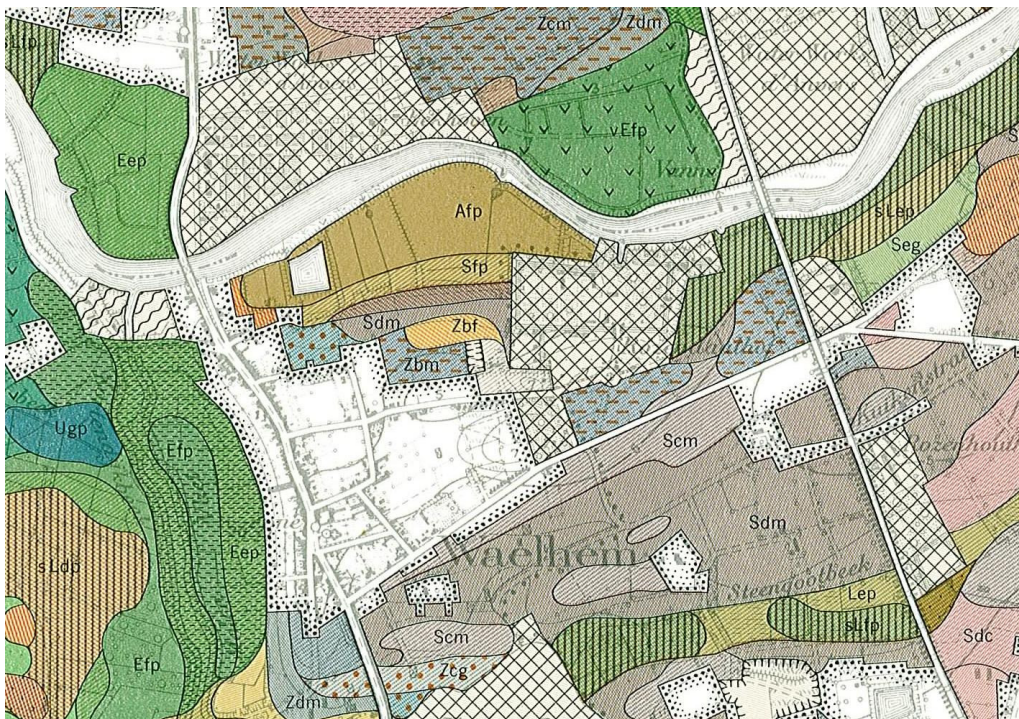
s...: zandsubstraat op zeer geringe diepte (ondieper dan 75 cm)

.L...: zandleem

..f.: nat, sterk gleyig met reductiehorizont

...p: gronden zonder profielontwikkeling

Een sLfp-bodem is een zeer sterk hydromorfe alluviale bodem. De A(p)-horizont is donkergrijs en sterk humeus tot veenachtig en dooraderd met roestige adertjes, die te wijten zijn aan de zeer hoge waterstand in de winter. De C-horizont is sterk gegleyfiseerd en gaat tussen de 40 en 80 cm diepte over in een volledig gereduceerde horizont. Het is een bodem die zeer nat is en ongeschikt voor akker- en tuinbouw. Dit bodemtype heeft een belangrijke verbreiding en wordt in de nabijheid van de Lep aangetroffen (Dijle, Nete en Zenne).

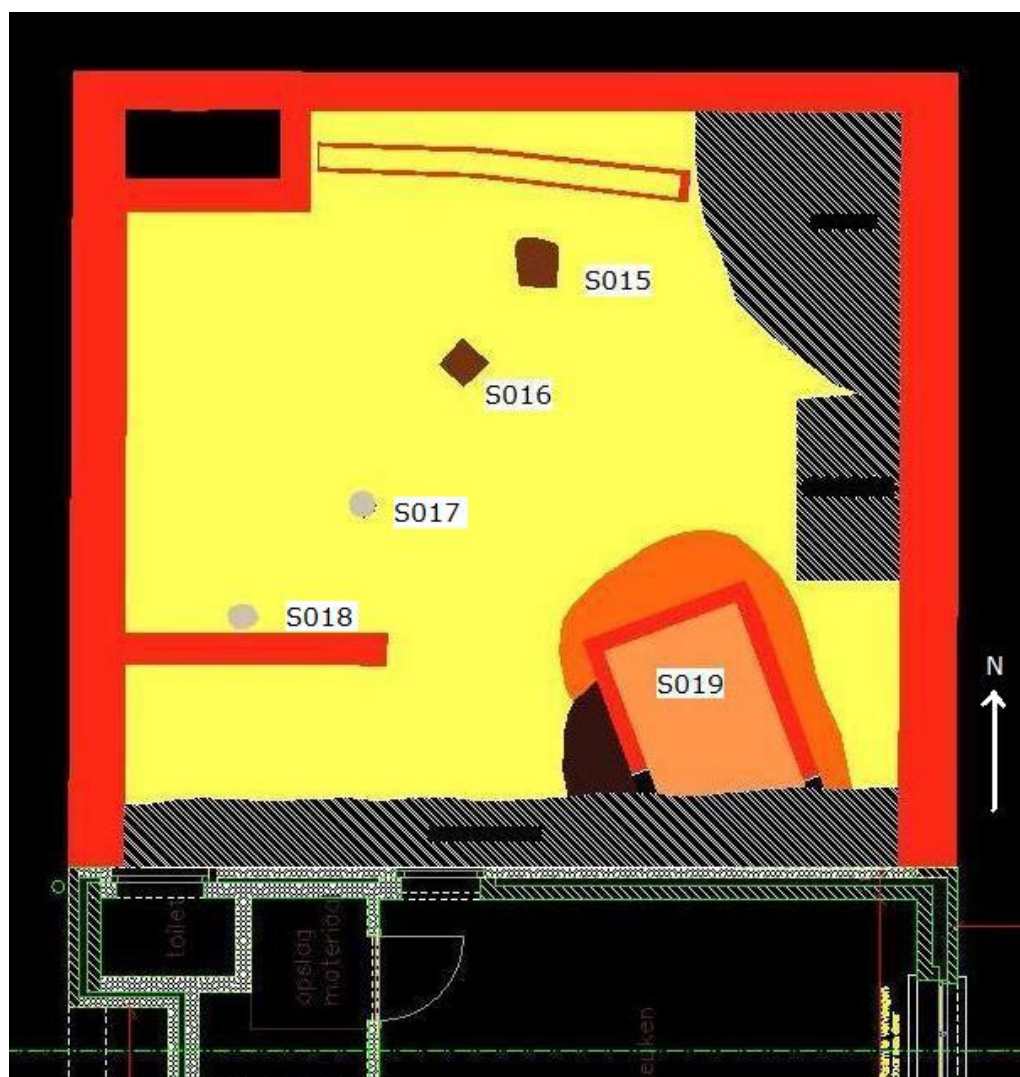
Afb. 4: bodemkaart regio Roosendaelabdij en de Beneden-Nete (bron: bodemkaart van België).

5. Onderzoeksresultaten

5.1. De eerste abdijsperiode (vlak 3, Afb. 5)

De oudste geschiedenis van Roosendael is weinig tot niet gedocumenteerd³. Zo is er heel wat onzekerheid over de stichting. Zeker is dat het klooster tot stand kwam tussen 1221 en 1227 en behoorde tot de orde van Cîteaux. Uit dat laatste jaar dateert een oorkonde met de beschrijving van een schenking van tienden aan een *monialum Cisterciensis ordinis de claustro iuxta Walhem* door Gillis Berthout. Over de eerste 250 jaar is weinig tot niets geweten, vooral de periode tussen 1387 en het midden van de 15de eeuw blijft vrij onbekend.

³ De Ryneck (red), 2009

Afb. 5: vlak 3 aan aanduiding van de belangrijkste spoornummers.

Uit deze vroegste periode zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Wel werd in laag S013 (zie verder) 2 een zilveren Sterling uit 1364-83 (geslagen onder Wenceslas I) teruggevonden.

Afb. 6: Sterling, zilver (1364-83) (uit: Atlas der munten van België, G1517).

Vanaf de 15de eeuw is niet alleen de geschiedenis van de abdij beter gedocumenteerd maar kunnen ook archeologisch meer sporen aan deze periode toegeschreven worden. Het is immers met abdis Christina Vastrix (1460-1490) en vooral haar opvolgster abdis Margaretha van Baesrode (1505-1530/1) dat Roosendael een periode van welstand en bloei bereikte.

Over Margaretha wordt vermeld dat zij *construit à Roosendael de nouveaux édifices et en répara ou entretient d'autres*. Helaas wordt niet vermeld over welke gebouwen het gaat.

Helemaal onderaan in vlak 3 werd een rechthoekige constructie met een noordwest-zuidoostoriëntatie vrijgelegd (S019). Het betrof een beerput die slechts gedeeltelijk kon worden onderzocht. De put, opgetrokken in baksteen (170*80*40mm, kruisverband), was gefundeerd op houten planken met een dikte van 7 tot 8cm (Afb. 7).

De vulling van de put bestond uit verschillende zwarte en bruine organische laagjes met veel textiel, pitten en zaden⁴ (Afb. 8). De put werd na gebruik opgevuld met een bruin zanderig pakket.

Afb. 7: houten funderingsplank voor beerput S019.

⁴ Er zijn 4 emmers van elk 15l genomen voor verder zeefstaalonderzoek. Omwille de vele textielfragmenten is de inhoud van deze emmers niet gespoeld.

Afb. 8: gelaagdheid binnen de beerput S019.

Uit het schervenmateriaal komt één opmerkelijke vondst, een fragmentaire puntneuskruik met 3 oren en 3 gezichten, in steengoed en afkomstig uit Raeren. De kruik is te dateren tussen 1475 en 1550 (Afb. 9)⁵.

Afb. 9: puntneuskruik uit beerput S019.

⁵ Van Hees, 2002: fig. 10.

In vlak 3 werden eveneens één vierkantig (S015) en 2 cirkelvormige (S017 en S018) grondsporen geregistreerd (S016 was een bioturbatie van de bovenliggende cultuurlaag). S015 had een V-vormig profiel en een donkere vulling met aanwezigheid van houtskool (Afb. 11), S017 en S018 hadden een eerder komvormig profiel en een grijze houtskoolrijke vulling (Afb. 12). In de kuilen werden geen scherven aangetroffen. Omwille het beperkt onderzoek is er niet meteen een antwoord te geven aan de functie van deze sporen. Het is echter niet onmogelijk dat we hier te maken hebben met paalsporen als restanten van de stellingen die werden gebruikt bij de bouw van het gastenkwartier. Gelijkaardige paalsporen werden aangetroffen bij het archeologisch onderzoek van het Hooghuis in Sint-Katelijne-Waver, waarbij de paalsporen parallel liepen met de achtergevel van deze hoeve⁶.

Afb. 11 en 12: S015 en S018

5.2. Tussenperiode

Het derde kwart van de 16de eeuw was voor de abdij een donkere periode. In augustus 1566 wordt het klooster voor een eerste keer geplunderd door de beeldenstormers. Tien jaar later, op 18 oktober 1576 plunderen Spaanse troepen Roosendael. En op 26 augustus 1578 wordt het klooster voor de derde maal gebrandschat, nu door de bendes van paltsgraaf Casimir.

De abdij was totaal vervallen. Ploegaerts omschrijft het als volgt: *'la réédification du monastère et de l'église "totalement et jusqu'aux fondements démoly et ruyné, coust indiciblement beaucoup", tant aux matériaux à acheter, qu'aux maçons, charpentiers et escailteux'* ⁷.

Onder leiding van Robertus Henrion, abt van Villers en algemeen commissaris van de Orde, en Catharina de Fraisne (1598-1618) wordt de abdij vanaf 1609 volledig hersteld. De refter, het dormitorium (*ende daer op doen setten het schaliedack*), het werkhuis met kapittelzaal worden heropgebouwd. Een dreigende oorlog tussen Noord en Zuid brachten de werken tot stilstand, waardoor de kerk afgewerkt blijft tot aan de vensters⁸.

⁶ Yperman en Tiri, 2009: p. 19.

⁷ Ploegaerts Th, 1936.

⁸ A.A.M., Fonds Rozendaal, Kroniek 2: folio 22 recto.

Net zoals kon opgemerkt worden bij het archeologisch onderzoek in en rond de ruïne van het abdissenkwartier is ook hier de grond met een ruim 60 à 70cm dik zwart zanderig organisch pakket opgehoogd (S013). In dit pakket zitten scherven van voornamelijk grijs aardewerk, vroeg rood geglaazuurd aardewerk, vroege majolica en steengoed uit Siegburg en Langerwehe. Bij de opmerkelijke vondsten behoren de eerder aangehaalde zilveren Sterling, een bronzen kraantje (in de vorm van een Franse lelie, met bovenaan een (huis?)merk in de vorm van een naar links gedraaide krulstaf, Afb. 13) en een fragment van gebrandschilderd glas (Afb. 14). Dit ophogingspakket (dat de eerder aangehaalde beerput S019 volledig afdekt) kan gedateerd worden op het einde van de 15de of het midden van de 16de eeuw en kan geïnterpreteerd worden als ophogingslaag.

Afb. 13: bronzen kraantje.

Afb. 14: fragment van een gebrandschilderd glas.

Over de beerput was er een bakstenen constructie met een zelfde oriëntatie (180*80*40mm) gebouwd. Gezien het allicht een ondiepe fundering betreft, zijn de muurdelen vermoedelijk toe te schrijven tot een klein gebouw. In elk geval heeft dit gebouw(tje) plaats moeten ruimen voor het latere gastenkwartier.

Afb. 15: (funderings)muren S010 voor een klein gebouwtje boven S019.

In vlak 2 werd ook een uitbraakspoor aangetroffen. Of dit spoor in verband kan gebracht worden met de bouwwerken uit het begin van de 17de eeuw kan echter niet met zekerheid vastgesteld worden.

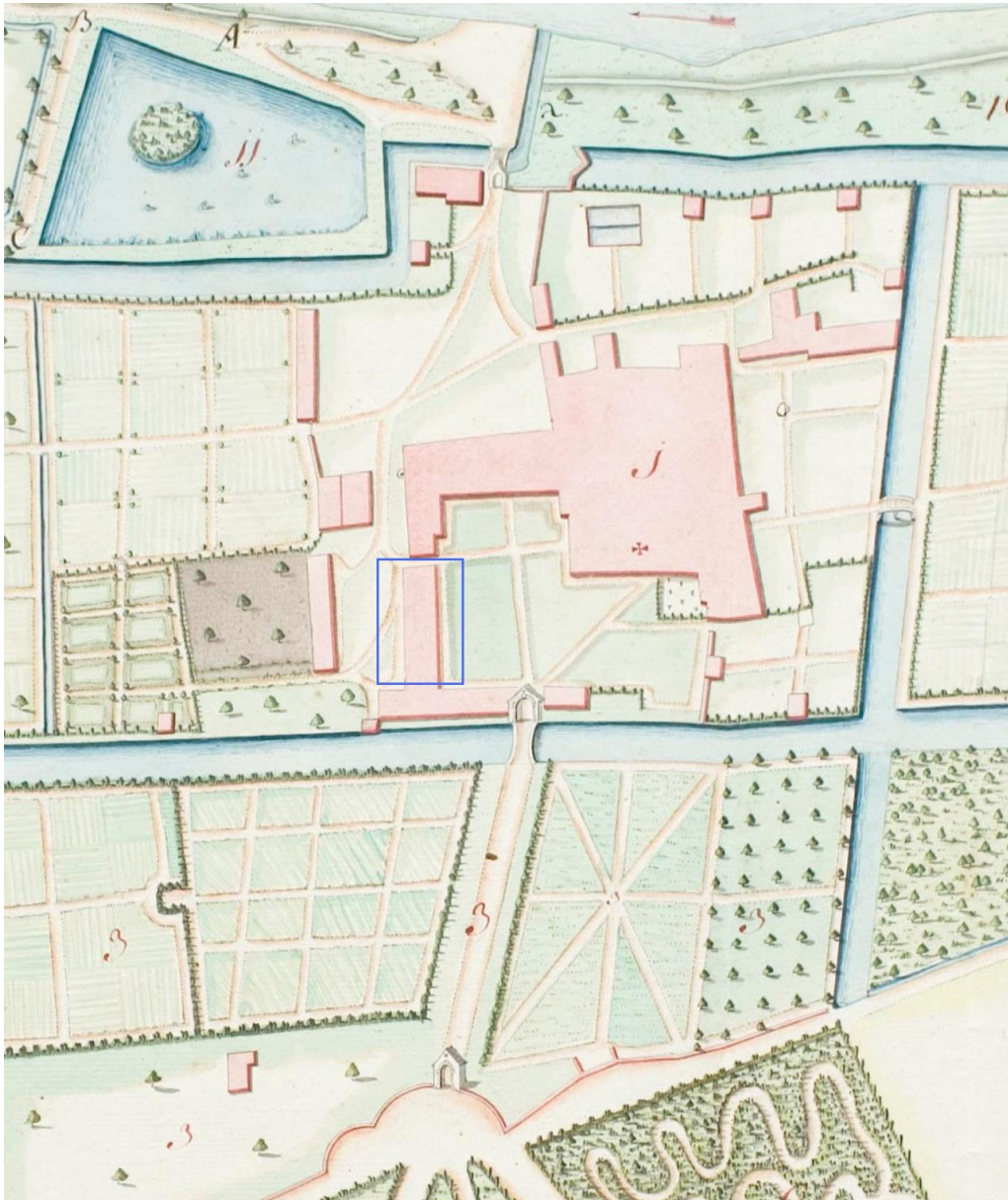

Afb. 16: het ow-georiënteerd uitbraakspoor.

Eveneens in vlak 2 is parallel met de noordelijke funderingsmuur een gootje gevonden. Dit gootje is opgetrokken in baksteen (180*90*40mm) en rode ongeglazuurde tegels. Er kan helaas niet uitgemaakt worden tot welke periode en/of bouwfase dit behoort.

5.3. De tweede abdijperiode

Pas met het verdrag van Münster in 1648 konden onder abbatiaat van Joanna van Laethem (1639-1662) de werken aan de abdij hervat worden. De kerk, die ten tijde van abdis de Fraisne tot aan de vensters was opgebouwd, werd gesloopt om plaats te maken voor een nieuw en grootser gebouw. Samen met de bouw van de nieuwe kerk werd ook het aangrenzende pand afgewerkt. Een schematische plattegrond, zoals opgemeten door landmeter Van Haecht omstreeks 1790, geeft een volledig beeld van de abdijgebouwen.

Afb. 17: detail uit de 'Caerte Figuratief' van Van Haecht met de plattegrond van de abdij (ca. 1790) met situering van het gastenkwartier (foto S. Dewickere).

Afb. 18: het gastenkwartier op het schilderij uit 1720 (detail) (Zusters van Liefde, Berlaar)

Het gastenkwartier werd gebouwd onder abdis Norbertine de Berghe (1742-1754)⁹ en was gelegen tussen het noordelijk gelegen koetshuis (gebouwd door abdis Ludwina van der Nath) en het zuidelijk gelegen herenkwartier. Van dit gebouw rest bovengronds nog één hoek (Afb. 19). Dit toont aan dat het kwartier was opgetrokken in baksteen (175*85*50mm) met speklagen in zandsteen. In tegenstelling tot het eerder onderzochte abdissenkwartier waren de voegen niet ingesneden.

Aan de oostzijde van deze hoek (de voormalige voorgevel) is de aanzet van een rond-bogige deur bewaard met erboven een muuranker, aan de noordzijde de sporen van een afgekapt muurdeel van het aangrenzende koetshuis. De (voor)gevel was onderaan - in tegenstelling tot wat meestal mag verwacht worden - niet voorzien van een zandstenen plint.

⁹ A.A.M., Fonds Rozendaal, Kroniek 2: folio 92 recto

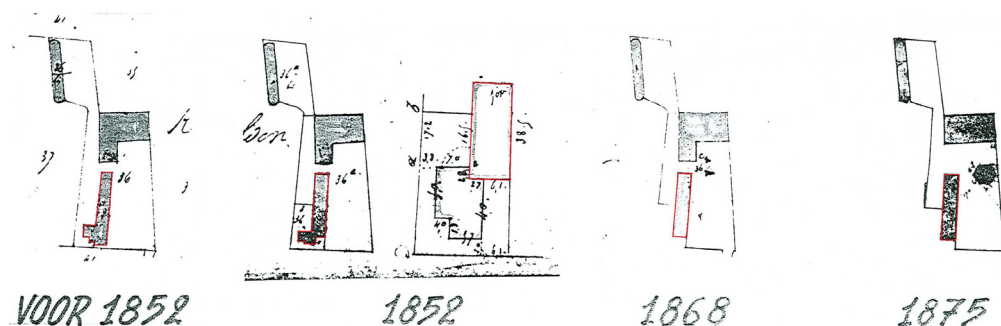
Afb. 19: bewaarde hoek van het voormalige gastenkwartier.

Een oude foto, genomen kort na het bombardement van het naastliggende kasteeltje op 3 oktober 1914, toont een uitgebrand gebouw (Afb. 20). Vermoedelijk geeft deze foto het noordelijke deel van het voormalige gastenkwartier weer. Op de foto is links duidelijk een dichtgemetselde rondbogige deur te zien. Het raam is vermoedelijk later in de gevel uitgekapt. De foto toont duidelijk de eerder aangehaalde gevelafwerking (baksteen met speklagen in zandsteen) en dat er een verdieping was.

Kadasterkaarten uit de 19de eeuw (Afb. 21) tonen dan weer aan dat het gastenkwartier zijn grondplan uit de abdijperiode ook had behouden.

Afb. 20: foto van het uitgebrande gastenkwartier, kort na het bombardement van het kasteel op 3 oktober 1914. In zijn originele versie is deze foto in spiegel afgedrukt (Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Fonds Roosendael).

Afb. 21: kadasterkaarten uit de 19de eeuw, met in het rood het gastenkwartier weergegeven.

Voor de bouw van het gastenkwartier werden diepe muursleuven uitgegraven tot aan de moederbodem. Hierdoor bereikten de funderingen een diepte van bijna 2 meter. Aangezien er voor de hele abdij een totaal nieuw grondplan was uitgetekend, werden oudere muren uitbroken (zoals muur S010) of overbouwd. Gelijktijdig (of net iets eerder) vond er ook een duidelijke grondophoging plaats (zie hierboven, laag S013).

De funderingen bestaan voornamelijk uit baksteenbrokken en kalkmortel. Pas vanaf de eerste funderingstrap is er sprake van een regelmatig kruisverband. De muren zijn hier opgetrokken met baksteen van 175*85*50mm en gele kalkmortel met witte kalkbrokken.

In het eerste vlak konden voor de westelijke en de noordelijke muur duidelijk de bouw-sleuven onderscheiden worden. Voor de funderingen werden vermoedelijk in laag S013 sleuven gegraven die nadien met kalk en baksteenbokken werden opgevuld, de reden waarom dit in het vlak en de profielen niet waarneembaar was. Een zeer compacte zwartbruine zandlaag met kalkbrokken kan geïnterpreteerd worden als een midden 18de-eeuws loopniveau voor de bouw van het gastenkwartier. Een vloerniveau (en de bijhorende muurbeploistering) is helaas niet aangetroffen,

Afb. 22: funderingsopbouw van de westelijke muur, met de (ondertussen weggebroken) tussenmuur.

Van het gastenkwartier kon er één kamer opgetekend worden. Deze ruimte had een binnenafmeting van 8 op 5,2m en werd in het zuiden afgesloten van een aangrenzende ruimte door een steens muurtje, in verband gemetst met de eerder aangehaalde funderingsmuren.

In de oostelijke en de westelijke muur zijn aan de binnenzijde kleine over elkaar liggende steunbeertjes gezet. Deze liggen echter asymmetrisch tov de binnenruimte. Vermoedelijk hadden zij een dragende functie (moerbalk?) (Afb. 23).

Afb. 23: steunbeertje aan de binnenzijde van de westelijke muur.

In de noordwestelijke hoek is een rechthoekige uitbouw aangetroffen met binnenafmeting 0.30*0.70m (baksteen 175*75*45mm). De aanwezigheid van een vierkante sokkel onder de noordmuur toont aan dat deze uitbouw vermoedelijk doorliep naar het aangrenzende koetshuis (op de foto (Afb. 20) is ook vaak een aanbouw te zien). De vondsten van potbuizen in rood aardewerk kunnen doen vermoeden dat het hier om een cisterne gaat voor de opvang van regenwater.

Afb. 24: cisterne (?) in de nw-hoek.

5.4. De periode na de afschaffing van de abdij.

Na de afschaffing van de abdij op januari 1797 werd de abdij verkocht aan Pierre de Meulenaer die al snel begon met de afbraak van de abdijgebouwen. Enkel het abdisenkwartier, de poort, het koetshuis, het pesthuis en het gastenkwartier bleven behouden.

Het abdisenkwartier werd verbouwd tot een classicistisch kasteeltje dat echter op 3 oktober 1914 werd gebombardeerd en volledig uitbrandde. Omstreeks 1919-20 werd op de funderingen van het voormalige gastenkwartier (dat ook was verwoest) een landhuis in Engelse cottigestijl opgetrokken.

6. Werfcontrole aan de achterzijde van het landhuis.

Voor de te bouwen zone ten westen van het zogenaamde grachthuis werd een brede funderingssleuf uitgegraven, hierbij bleek de zone volledig verstoord te zijn. Deze verstoring werd reeds eerder bevestigd bij eerder uitgezette grondboringen.

Voor de noordelijke uitbreiding van de wintertuin werden eveneens funderingssleuven uitgegraven. Ook hier werden de werken opgevolgd. Hierbij werd tegen het landhuis een hoek van een noordzuid-georiënteerd gebouw(je) met een bakstenen vloertje aangesneden (Afb. 25), bestaande uit bakstenen van 180*80*4/5cm. Dit vloertje is gelegd boven de eerder aangehaald laag S013 en kan daarom geplaatst worden op het einde van de 15de of het midden van de 16de eeuw.

De rest van de sleuf bleek verstoord. Een proefput gegraven op de hoek van deze funderingssleuf bevestigt ook hier deze verstooring.

Uit de ophoging boven dit vloertje kwamen nog enkele opmerkelijke vondsten. Het betreft bloempotten (onder meer een groen geglazuurde bloempot en enkele kleinere ongeglazuurde slapotjes) en tuingarnituur dat kan geplaatst worden in de 18de of het einde van de 19de eeuw.

Afb. 25: bakstenen vloertje.

7. Bakstenen gewelf aan de voorzijde van het landhuis.

Bij het uitgraven van de proefput 1 (aan de oostzijde) werd aan de oostelijke zijde van de funderingsmuur de aanzet van een tongewelf aangetroffen. Dit gewelf, dat niet verder onderzocht werd, loopt parallel met de funderingsmuur. Er kan niet uitgemaakt worden of dit tot een riolering dan wel een overwelfde put of kelder behoort.

Het verdient wel de aanbeveling om met dit gewelf rekening te houden bij de aanleg van de zone voor het landhuis. Dit gewelf zit ondiep onder het huidige loopvlak.

Afb. 26: aanzet van een gewelf aan de voorzijde van het landhuis.

8. Besluit

Het archeologisch onderzoek in en rond het landhuis heeft ondanks de beperkingen toch waardevolle gegevens opgeleverd wat betreft de abdijschiedenis.

Tot de oudste sporen behoort de beerput die aan de hand van de vulling kan gedateerd worden tussen 1475 en 1550. In vergelijking met de latere gebouwen heeft deze echter een schuine oriëntatie. Bij gebrek aan andere muurresten is deze beerput echter niet toe te wijzen aan een bepaald gebouw. Ook werden enkele paalsporen aangesneden, waarvan vermoed kan worden dat deze in relatie staan met de bouw van een niet geïdentificeerd gebouw.

Op het einde van de 15de of het begin van de 16de eeuw is het terrein opgehoogd met een dik zwart zandpakket.

Voor wat betreft gastenkwartier uit het midden van de 18de eeuw zijn er meer gegevens beschikbaar. Zo is er de iconografie met ondermeer het schilderij uit 1720 en de foto van het uitgebrande gebouw (genomen kort na 1914). Aangevuld met de informatie verkregen uit het archeologisch onderzoek kan zo een beeld gevormd worden van dit gastenkwartier. Het betreft een gebouw opgetrokken in baksteen afgewisseld met speklagen in zandsteen met een minimum(binnen)breedte van 8m. Helaas waren er geen vloerniveaus bewaard.

Het gastenkwartier heeft de afbraak van de abdij overleefd maar is uitgebrand tijdens de Eerste Wereldoorlog. Op de funderingen van het kwartier werd omstreeks 1919-20 een landhuis in Engelse Cottagestijl gebouwd.

9. Dankwoord

Graag wensen we vzw Roosendael te danken voor het vertrouwen dat het als opdrachtgever in projectbureau 'Archaeological Solutions' stelt. Speciale dank gaat hierbij uit naar dhr. Peter Borry, directeur van vzw Roosendael, Paul van Schoors (vzw Roosendael) en Amke Maes, verbonden aan het architectenbureau 'Erfgoed & Visie', die beiden instonden voor een vlot verloop van de werkzaamheden op het terrein. Daarnaast wensen we ook de aannemer van de bouwwerken, de firma Building, te danken voor het ter beschikking stellen van een graafmachine en -machinist.

Ook mevr. Joke Bungeneers wensen we te danken, die in haar functie van consultant archeologie en monumentenzorg bij de dienst Erfgoed van de provincie Antwerpen het restauratiedossier opvolgt en bereid werd gevonden om advies te verschaffen.

10. Literatuur

De Rynck P. (red) (2009): *"Op de voortgang der abtdy van Roosendael". Acht eeuwen gastvrijheid aan de Nete* (Prov. Antwerpen, Erfgoedgids 9)

Tiri W. (1997): *Abdij Roosendael 'na Mechelen de voornaamste plaats van de omgeving'* (werkingsverslag opgravingscampagne 1997).

Tiri W. (2005): *Enkele notities over het gebruik van de bloempot in de tuin en de tuinbouw*, in *Opgetekend Verleden 3* (jaarboek van de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie), p. 76 - 84

Van Hees C. (2002): *Baardmannen en puntneuzen. Vorm, gebruik en betekenis van gezichtskruiken 1500-1700*.

Yperman W. en Tiri W. (2009): *Vondsten onder een vergeten straat - Opgraving "Hooghuis" te Sint-Katelijne-Waver*, in *Opgetekend Verleden 5* (uitgave van de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie), p. 18-69.

11. Bijlagen

Bijlage 1: Fotolijst

Projectnaam: Roosendael - landhuis		Plaats: domein Roosendael	
Projectnummer: AS-09-26		Gemeente: Sint-Katelijne-Waver	
Projectcode: SKW-09-ROO	Jaar: 2009	Toponiem: Roosendael	

Fotonr	WP	Vlak	Spoor	Richting	Datum	Opmerkingen
1	1	0		W	28/10/2009	aanleg vlak na uitbraak terrasvloer
2	1	1		Z	28/10/2009	tijdens uitgraving
3	1	1		NW	28/10/2009	tijdens uitgraving
4	1	1		N	28/10/2009	na uitgraving, algemeen zicht
5	1	1		N	28/10/2009	na uitgraving, algemeen zicht
6	1	1		N	28/10/2009	na uitgraving, algemeen zicht
7	1	1		NW	28/10/2009	na uitgraving, zicht op funderingsmuur en 'watercinterne'
8	1	1		NO	28/10/2009	na uitgraving, zicht op funderingsmuren
9	1	1		O	28/10/2009	na uitgraving, algemeen zicht
10	1	1		ZO	28/10/2009	na uitgraving, S005
11	1	1		Z	28/10/2009	na uitgraving, algemeen zicht
12	1	1		ZW	28/10/2009	na uitgraving, muren S005, S004 en S003
13	1	1		ZO	28/10/2009	na uitgraving, muren S005, S003 en S001
14	1	1	S006 en S005	W	28/10/2009	sleuf rechts van S005
15	1	1	S006 en S005	O	28/10/2009	sleuf rechts van S005
16	1	1	S001 en S005	O	29/10/2009	zicht op funderingsmuur S001
17	1	1	S001 en S005	O	29/10/2009	detailzicht funderingsmuur S001
18	1	1	S001 en S005	ZO	29/10/2009	frontaal zicht
19	1	1	S001 en S005	Z	29/10/2009	bovenzicht
20	1	1	S001	Z	29/10/2009	bovenzicht detail
21	1	1	S001 en S005	N	29/10/2009	bovenzicht
22	1	1	S002	N	29/10/2009	frontaal zicht
23	1	1	S002	N	29/10/2009	frontaal zicht, detail
24	1	1	S002 en S003	NO	29/10/2009	overzicht
25	1	1	S002 en S003	NW	29/10/2009	overzicht
26	1	1	S002 en S003	O	29/10/2009	bovenzicht
27	1	1	S002 en S003	W	29/10/2009	bovenzicht
28	1	1	S003	ZO	29/10/2009	bovenzicht
29	1	1	S003	ZO	29/10/2009	bovenzicht
30	1	1	S003	W	29/10/2009	detail
31	1	1	S003	NW	29/10/2009	algemeen zicht
32	1	1	S003	N	29/10/2009	algemeen zicht
33	1	1	S004	W	29/10/2009	frontaal zicht, detail
34	1	1	S004	W	29/10/2009	frontaal zicht, detail
35	1	1	S004	W	29/10/2009	frontaal zicht fundering
36	1	1	S004 en S003	ZW	29/10/2009	algemeen zicht
37	1	1	S005 en S004	W	29/10/2009	bovenzicht aanzet S005
38	1	1	S003 S004 en S	Z	29/10/2009	algemeen zicht
39	1	1		Z	29/10/2009	algemeen zicht
40	1	1		N	29/10/2009	algemeen zicht
41	1	1	S005	Z	29/10/2009	frontaal zicht, detail
42	1	1	S005	Z	29/10/2009	frontaal zicht, detail

Fotonr	WP	Vlak	Spoor	Richting	Datum	Opmerkingen
43	1	1	S005 en S001	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
44	1	1	S005 en S004	ZW	29/10/2009	algemeen zicht
45	1	1	S005 en S004	W	29/10/2009	bovenzicht
46	1	1	S005 en S004	O	29/10/2009	bovenzicht
47	1	1	S005	N	29/10/2009	frontaal zicht fundering
48	1	1	S003	W	29/10/2009	waterciterne
49	1	1	S003	N	29/10/2009	waterciterne, sokkeltje
50	1	1	S003	N	29/10/2009	waterciterne, algemeen zicht
51	1	2		N	29/10/2009	vlak 2 algemeen zicht
52	1	2		NO	29/10/2009	vlak 2 algemeen zicht
53	1	2		NW	29/10/2009	vlak 2 algemeen zicht
54	1	2	S011	W	29/10/2009	gootje
55	1	2	S011	W	29/10/2009	gootje
56	1	2	S011		29/10/2009	gootje, bovenzicht
57	1	2	S010	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
58	1	2	S010	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
59	1	2	S010	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
60	1	2	S010	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
61	1	2	S010	ZO	29/10/2009	algemeen zicht
62	1	2	S010	O	29/10/2009	algemeen zicht
63	1	2	S010	O	29/10/2009	algemeen zicht
64	1	2	S010 en S005	O	29/10/2009	bovenzicht
65	1	2	S010	N	29/10/2009	bovenzicht
66	1	2	S010 en S005	W	29/10/2009	bovenzicht
67	1	2	S010 en S005	ZW	29/10/2009	bovenzicht
68	1	2		W	29/10/2009	algemeen zicht
69	1	2	S011	W	29/10/2009	gootje, bovenzicht
70	1	2	S011	Z	29/10/2009	gootje, bovenzicht
71	1	2	S011	N	29/10/2009	gootje
72	1	2	S011	N	29/10/2009	gootje
73	1	3		N	4/11/2009	algemeen zicht
74	1	3		NW	4/11/2009	algemeen zicht
75	1	3		ZO	4/11/2009	algemeen zicht
76	1	3		ZO	4/11/2009	algemeen zicht
77	1	3	S014	O	4/11/2009	paalspoor
78	1	3	S015	N	4/11/2009	paalspoor
79	1	3	S016	N	4/11/2009	paalspoor
80	1	3	S018	N	4/11/2009	paalspoor
81	1	3	S017	Z	4/11/2009	paalspoor
82	1	3	S019 en S010-1	O	4/11/2009	bovenzicht
83	1	3	S019	ZO	4/11/2009	algemeen zicht
84	1	3	S019	Z	4/11/2009	algemeen zicht
85	1	3	S019	O	4/11/2009	algemeen zicht
86	1	3	S019 en S010-1	O	4/11/2009	algemeen zicht
87	1	3	S019 en S010-1	W	4/11/2009	bovenzicht
88	1	3	S019 en S010-1	W	4/11/2009	algemeen zicht
89	1	3	S019 en S010-1	O	4/11/2009	bovenzicht
91	1	3	S011	N	4/11/2009	gootje
92	1	3	S005	Z	4/11/2009	funderingsopbouw

Fotonr	WP	Vlak	Spoor	Richting	Datum	Opmerkingen
93	1	3	S014		4/11/2009	paalspoor profiel
94	1	3	S015		4/11/2009	paalspoor profiel
95	1	3	S016		4/11/2009	paalspoor profiel
96	1	3	S016		4/11/2009	paalspoor profiel
97	1	3	S017		4/11/2009	paalspoor profiel
98	1	3	S003	N	4/11/2009	funderingsopbouw
99	1	3	S003 en S002	NW	4/11/2009	funderingsopbouw
100	1	3	S018		4/11/2009	paalspoor profiel
101	1	3	S019	Z	4/11/2009	beerput
102	1	3	S019	O	4/11/2009	beerput
103	1	3	S019	W	4/11/2009	beerput
104	1	3	S019	Z	5/11/2009	beerput, profiel
105	1	3	S019	Z	5/11/2009	beerput, profiel detail
106	1	3	S019	Z	5/11/2009	beerput, profiel detail
107	1	3	profiel	NO	5/11/2009	profiel NO-hoek
108	1	3	S019	O	5/11/2009	beerput, muur
109	1	3	S019	O	5/11/2009	beerput, algemeen zicht
110	1	3	S019	W	5/11/2009	beerput, muur
111	1	3	S019	W	5/11/2009	beerput, algemeen zicht
112	1	3	S019	N	5/11/2009	beerput, algemeen zicht
113	1	3	S004	O	5/11/2009	funderingsopbouw
114	1	3	S004 en S005	ZO	5/11/2009	detail funderingsopbouw, insteek
115	1	3	S002 en S0011	N	5/11/2009	detail funderingsopbouw
116	GH			W	16/11/2009	werfopvolging
117	GH			ZW	16/11/2009	werfopvolging
118	GH			NW	16/11/2009	werfopvolging, rioleringsbuizen
119	GH			NW	16/11/2009	werfopvolging, rioleringsbuizen
120	GH			NW	16/11/2009	werfopvolging, rioleringsbuizen
121	GH			Z	16/11/2009	werfopvolging
122	GH			Z	16/11/2009	werfopvolging
123	GH			Z	16/11/2009	werfopvolging, algemeen zicht
124	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda
125	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, bloempotten
126	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, bloempotten
127	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje
128	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje
129	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje
130	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje
131	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje
132	VER			O	17/11/2009	werfopvolging fundering veranda, vloertje

Bijlage 2: Vondstenlijst

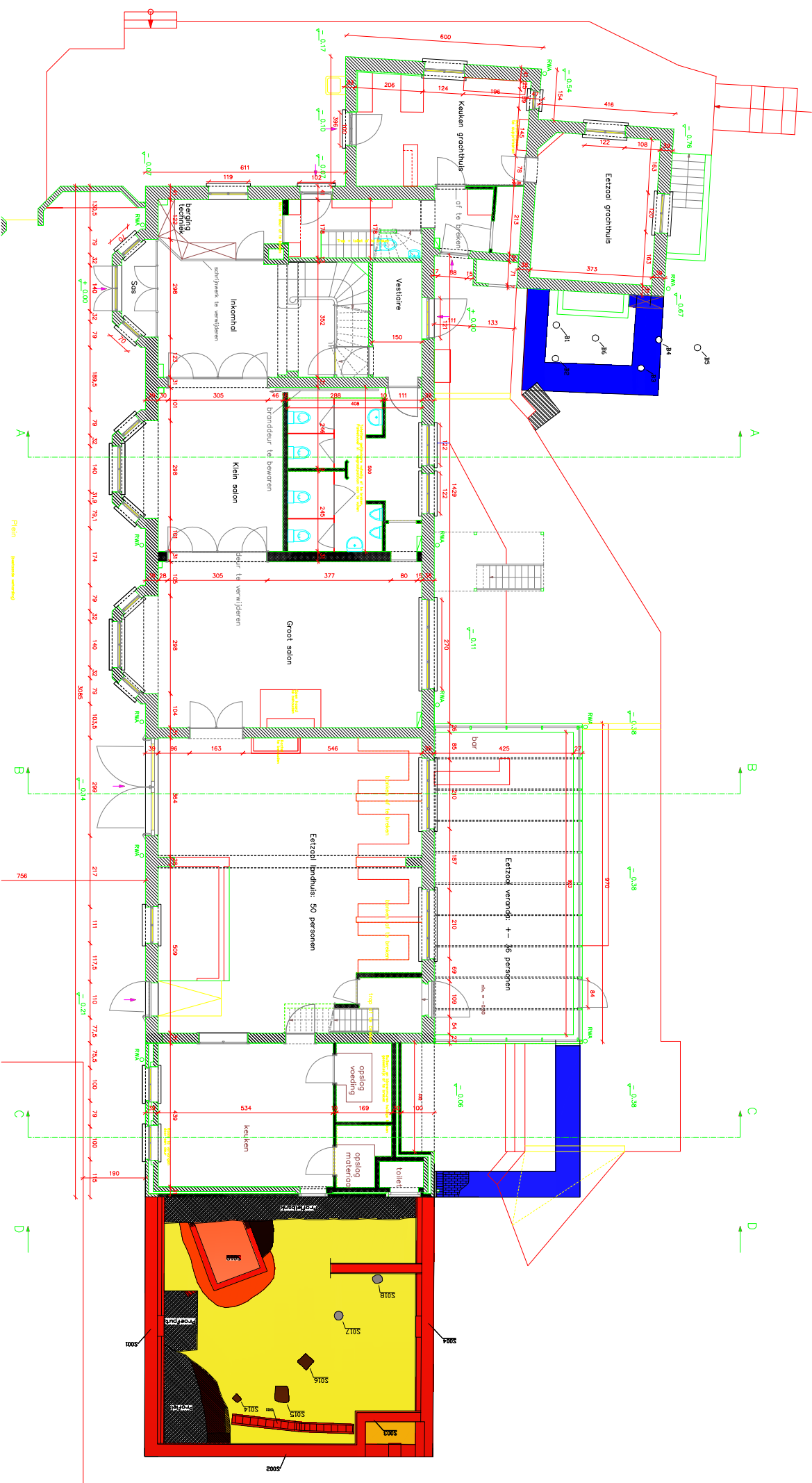
Projectnaam: Roosendael - landhuis		Plaats: domein Roosendael		controle:
Projectnummer: AS-09-26		Gemeente: Sint-Katelijne-Wav		
Projectcode: SKW-09-ROO		Toponiem: Roosendael		
		Jaar: 2009		

Vondstnummer	Vlak	Spoor	Materiaal	Datering	Determinatie
001	3	S019	AR - AG - AS - GL	1475-1550	puntneuskruijk in AS
002	1	S008	AG - AS		
003	profiel		AG - AS		
004	3	S019	AR	15de eeuw	
005	1	aanleg vlak	AR		potbuis schouw
006	2	S013	AR - AG - AS - GL - MA		
007	1	S003	AR	begin 17de eeuw	potbuis
008	1	S009	tegel	1936	tegel, grijs aardewerk "Ste Anne [St Anne] de PRODUITS REFRACTAIRES & CERAMIQUES de BAUDOOUR, OSCAR GERARD, DIRECTEUR"
009	2	S011	tegel		220*220*32mm, rood ongeglazuurd
010	3	S019	baksteen		175*80*40mm
011	2	S011	baksteen		175*90*43mm
012	2	S010	baksteen		180*70*40mm
013	1	S002	baksteen		175*80*45mm
014	1	S004	baksteen		175*85*50mm
015	1	S001	baksteen		175*85*50mm
016	1	S005	baksteen		175*85*50mm
017	WP6	laag 8	baksteen		160*75*45mm
018	WP1	S001	baksteen		180*85*50mm, machinaal gemaakte steen
019	WP1	S001	baksteen		180*80*45mm
020	WP1	laag 7	AR - AG - AS		
021	WP1	laag 6	AR		
022	WP1	laag 3	AR	begin 20ste eeuw	bloempotje

Van gasthuis naar landhuis

Archeologisch onderzoek rond het landhuis op domein Roosendael (Sint-Katelijne-Waver)

Bijlage 3: Profielen / grondplannen / Opmetingen

Plann
 (overname van tekening)

5002

5001

5004

5018

5017

5016

5015

5014

5003

5004

5004

5004

5004

5004

5004

5004

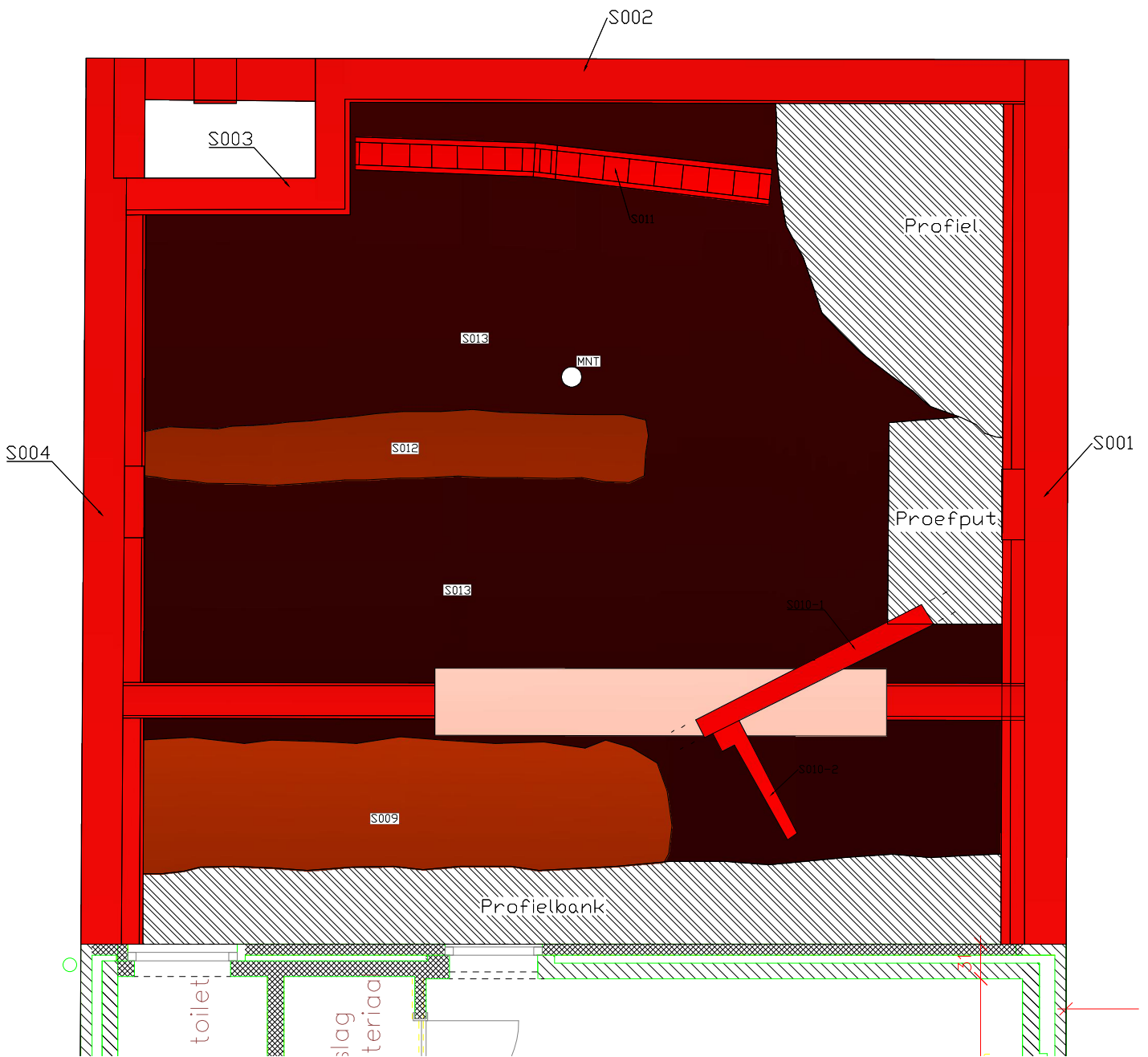
5004

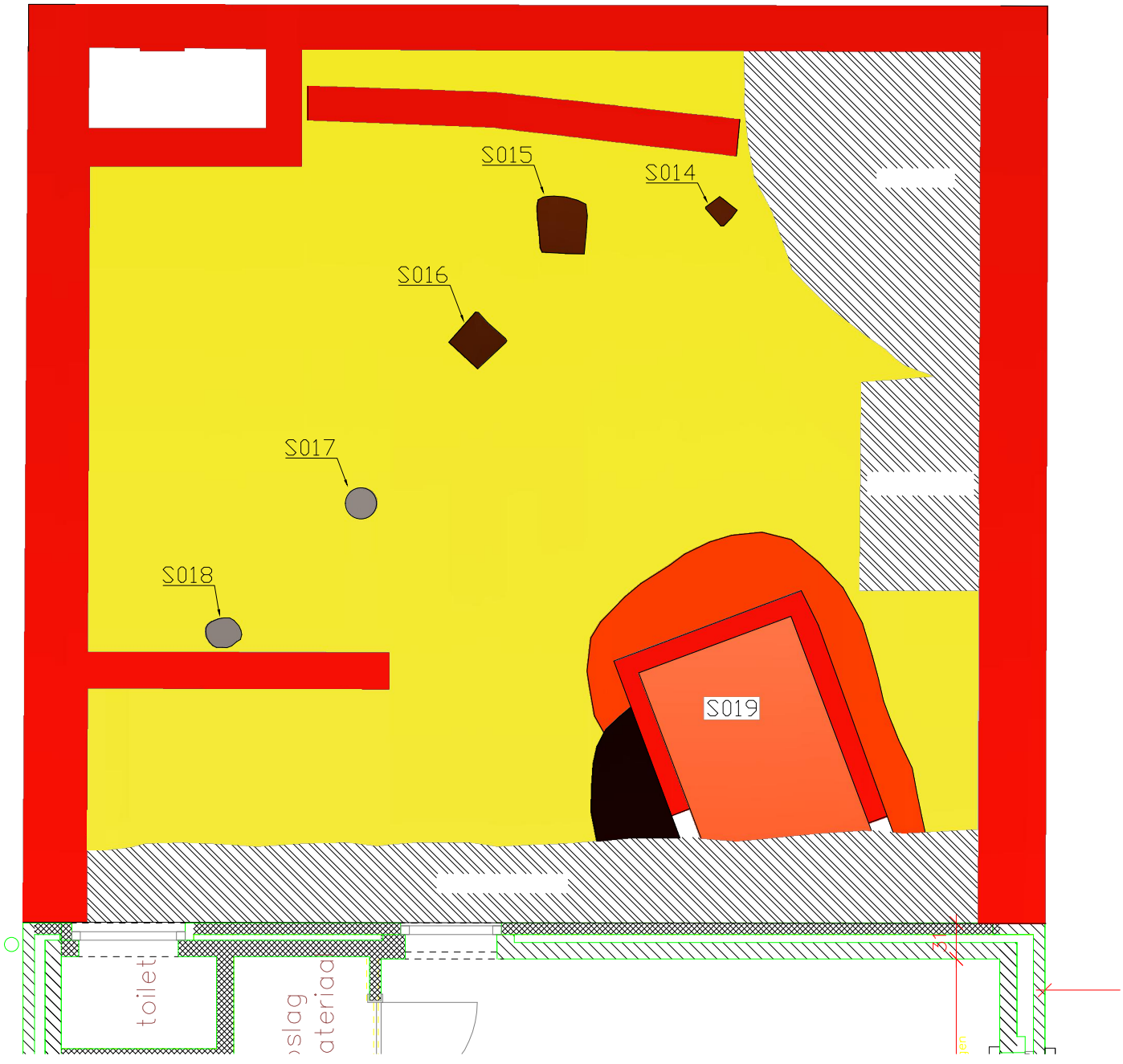
5004

5004

5004

Bijlage 5: Vereenvoudigde opmetingsplan en detailplannen opgravingszone (3 vlakken)

Bijlage 6: Tekeningenlijst en profieltekeningen

Bijlage 4: Monsterlijst

Projectnaam: Roosendael - landhuis		Plaats: domein Roosendael	controle:
Projectnummer: AS-09-26		Gemeente: Sint-Katelijne-Wav	
Projectcode: SKW-09-ROO	Jaar: 2009	Toponiem: Roosendael	

Volgnummer	Vlak	Spoor	Materiaal	Datering	Determinatie
001	1	3	vulling beerput	1475-1550	4 emmers van elk 15l